

Секция специальных проблем

УНІВЕРСИТЕТСЬКИЙ КОНСОРЦІУМ ЯК ЕЛЕМЕНТ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО РОЗВИТКУ УРБАНІЗОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ ПАМ'ЯТОК КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

*Кравченко С. Г., виконком Люботинської міської ради, Харківський національний
університет будівництва та архітектури, тел. +38(050)566-98-81*

Виходячи з відповідного указу Президента України, 2018 рік повинен пройти під знаком збереження культурної спадщини. Це звичайно добрий сигнал, але він зовсім не гарантує, що за цей рік буде суттєво змінено ставлення держави до пам'яток. Зокрема всім відомо про критичний стан пам'яток архітектури. На сьогодні, в країні зовсім не достатньо дієвих програм та заходів, які б давали б змогу навести лад у цій царині. Хорошим прикладом щодо збереження пам'яток, було б залучення освітньої галузі, яка в тому числі виховує майбутніх топ-менеджерів для державних структур, які опікуються цими питаннями. А саме залучення, освітянських об'єднань, які можуть ініціювати та постійно нарощувати в освітянському просторі відчуття необхідності збереження для майбутніх поколінь безцінних напрацювань минулого, як складових освітнього процесу, як напрям державної політики. У Харківському регіоні народилось не мало цікавих ініціатив, зокрема, як початок нової інтелектуальної традиції утворено перший університетський консорціум.

Основною метою діяльності консорціуму є співробітництво, поєднання інформаційних, кадрових та фінансових ресурсів для досягнення науково обґрунтованого соціального ефекту у сферах академічної мобільності, наукових досліджень, розробки спільних освітянських програм, підвищення конкурентоспроможності та т.п. Угодою про створення Харківського університетського консорціуму, передбачено, що спільна діяльність є невід'ємною складовою і спрямовується на розвиток фундаментальних досліджень у галузі різних наук з метою їх подальшого використання для розвитку пріоритетних напрямів науки і техніки, суспільного розвитку та розбудови економіки країни, що дає змогу з метою інтеграції освіти і науки для реалізації основних напрямів співпраці учасників у формі конкретних спільних проєктів, програм, заходів, що відповідають інтересам учасників та цілям створення консорціуму. Все це дозволяє використовувати отримані можливості в

межах законодавства впливати на збереження культурного середовища та розвитку урбанізованих територій в цілому.

Досліджуючи основні ресурсні можливостей розвитку країни, як правило розглядають проблеми збереження земель, джерел води, лісових насаджень, традиційної та альтернативної енергетики та ін.. Справді відсутність повної інвентаризації цих ресурсів та розробка заходів з їх збереження чи оптимізації використання не дають можливостей реально оцінювати потенціал країни та його користь для розвитку. Проте не часто постає питання збереження культурного ресурсу оточуючого нас середовища, його традиційного характеру з архітектурним та історичними наповненням, що має бути одним з державних пріоритетів, в тому числі і в процесі реалізації освітніх програм. Втім від ігнорування з боку держави цього питання, воно не втрачає своєї гостроти, а в найбільш високо урбанізованих територіях набирає особливої актуальності, що вимагає більш відповідального підходу і повинно розглядатися як державний ресурс та мати відповідне нормативне забезпечення.

На сьогодні в Україні законодавча база щодо захисту традиційного характеру середовища населених місць країни, і в першу чергу щодо збереження пам'яток архітектури національного значення та історії, напрацьована досить повно. Це є складовою державної політики щодо вирішення питань охорони об'єктів культурної спадщини та збереження традиційного середовища на урбанізованих територіях. Так на виконання закону України «Про охорону культурної спадщини» [1] затверджено Список історичних міст України та Порядок визначення меж і режимів використання історичних ареалів населених місць та обмеження господарської діяльності на цих територіях [3]. Нажаль не є традицією використання повної інформації про місцеві пам'ятки в освітніх програмах, на уроках історії, краєзнавства в місцевих школах, або в кращому випадку освітяни не наполягають на необхідності збереження пам'яток та не демонструють, що саме для цього зроблено державою чи місцевою владою. Зрозуміло, що збереження пам'яток потребує чималих коштів, яких не має на місцевому рівні, але звикнувшись з такою думкою, місцеві керівники, наперед розуміючи результат, в більшості випадків навіть не намагається робити в цьому напрямку якісь дії. А чи не кращий приклад для молоді ставлення держави до пам'яток і до історії в цілому. Чи не кращий спосіб долучати дітей та молодь до патріотичних ідей і поваги до народних героїв та історії в цілому, на конкретними прикладах збереження пам'яток в процесі реалізації освітніх (навчальних) програм, чи не через зневагу до історії та ігнорування її уроків в країні гинуть люди та відсутній мир?

Не дивно, що на тепер законодавством не чітко визначено реальний спосіб та не передбачено доступні можливості для фінансу-

вання робіт, щодо схоронення та (за змоги) пристосування до експлуатації пам'яток архітектури та історії національного значення, що забезпечило б можливість подальшого існування таких будівель та споруд і збереження їх для наступних поколінь. А головне більшість суспільства не завжди усвідомлює, що такі об'єкти коли втрачаються, то назавжди, а високоурбанізовані території, саме через людський фактор, є найбільш вразливими до таких загроз. Такий стан вимагає запровадження відповідних змін та доповнень до державних законодавчих актів, що визначають державну політику у цій сфері.

Не об'єктивно говорити про повну бездіяльність держави у напрямку збереження культурної спадщини, але декларуючи про позитивні зміни в законодавстві, привабливі новації щодо інвестування, керівники високого рівня мало згадують про те, що існуюче середовище з його культурним наповненням є не відновлювальним ресурсом, який в першу чергу потребує, як громадського так і державного і захисту. Відповідно на опрацювання цього аспекту перш за все повинні бути спрямовані наукові розробки щодо державного регулювання сучасних вимог. З цілком об'єктивних причин, пов'язаних з прогресивними змінами які відбуваються в суспільстві, появою нових технологій та матеріалів, нормативно-правова база може бути відповідною тільки періодично поновлюючись з урахуванням сучасних вимог.

Якщо розглядати проблематику історичних міст, виходячи також з того, що Порядок визначення меж і режимів використання історичних ареалів населених місць та обмеження господарської діяльності на цих територіях (далі – Порядок) розповсюджується виключно на міста, які занесені до Списку історичних населених місць України, затвердженого Кабінетом Міністрів України [2], а також зважаючи на те, що саме поняття «історичний ареал», охоплює історично сформовану частину території населеного місця, яка зберегла старовинний вигляд, розпланування і характер забудови, що в більшості випадків притаманне історичним містам. В той же час, режими використання історичних ареалів визначаються їх історико-культурним потенціалом (кількістю, видами, типами і категоріями об'єктів культурної спадщини, загальною містобудівною структурою, наявністю чи відсутністю заповідників, а також установленими зонами охорони пам'яток). Порядок, розглядає історичний ареал як спеціально виділену у населеному місці територію історико-культурного значення із затвердженими межами, яка повинна фіксуватися в усіх землепорядних і містобудівних документах та розглядатися як специфічний об'єкт містобудівного проектування. Це значить, що такий документ є складовою містобудівної документації, без якої історичне місто не може розвиватися і взагалі з юридичної точки зору, не може проводити ніяких змін у землекористуванні, тобто відчужувати або змінювати призна-

чення землі. Зважаючи на те, що історичні міста можуть мати в своїх межах декілька історичних ареалів, то відповідно і оформлення відповідного статусу міста збільшує кількість та вартість бюрократичних процедур, що суттєво ускладнює розвиток таких міст.

Незважаючи на те, відповідальними за визначення меж та режимів використання історичних ареалів несуть Мінкультури України та Мінрегіон України, а також уповноважені ними органи охорони культурної спадщини, – органи місцевого самоврядування на територіях яких вони розташовані теж мають бути вмотивовані на збереження та використання таких об'єктів, що робить причетним до цих питань. Міносвіти України, як орган який, в тому числі опікується і питаннями щодо виховання молоді в традиціях збереження природного та культурного середовища і зокрема використання їх в освітніх та навчальних цілях теж має до цього опосередковану причетність.

Втім, згідно з чинним законодавством межі історичних ареалів мають бути визначені спеціальною науково-проектною документацією під час розроблення історико-архітектурних опорних планів цих населених місць, і підтвердити документально культурну спадщину населеного місця та історико-культурну цінність його території.

На час розробки Порядку (і це в ньому зазначено) передбачалось, що для кожного історичного ареалу, визначаються режим використання та конкретні обмеження господарської діяльності на його території, які встановлюються правилами охорони та використання історичних ареалів населених місць. Останні в свою чергу, повинні були враховуватися під час розроблення місцевих правил забудови, що було першочерговим для міст, які включені до Списку історичних населених місць України, затвердженого Кабінетом Міністрів України [2]. Для історичних міст такі правила затверджувалися відповідними радами за погодженням з Мінкультури, Держбудом (на той час) або уповноваженими органами охорони культурної спадщини.

Нажаль на сьогодні такий вид місцевих нормативних документів, як місцеві правила забудови, що міг би досить ефективно урегулювати, всі «законодавчі прогалини» допущені центральними органами влади, на місцевому рівні – скасовано. З одного боку це можна розглядати, як спрощення дозвільного механізму для покращення інвестиційного клімату, а з іншого як зменшення можливості впливу місцевої влади на розвиток територій та відсторонення місцевих громад від реальної влади.

Виходячи з сучасних реалій, можна констатувати, що більшість пам'яток історії та архітектури національного значення на сьогодні перебувають на балансі обласних чи міських рад. З тих чи інших причин, не зважаючи на досить жорсткі законодавчі норми щодо їх

збереження, ці ради часто-густо не знаходять ні державних грошей ні реальних приватних інвесторів для їх підтримки.

На сьогодні органи державної влади та місцевого самоврядування не утворюють надійного тандему, який би опікувався цією проблематикою. Центральна влада утворивши досить жорстке законодавство у цій царині, не забезпечила відповідного фінансування, при наймі хоч на технічні обстеження, проектні та відновлювальні роботи, що дозволило хоча б законсервувати такі об'єкти, які з часом зазнають значної руйнації і утворюють небезпеку для оточуючих, що само по собі створює велику проблему для місцевої влади та відповідно не дає можливості використовувати їх в освітніх цілях, не тільки, як будівлі для розміщення освітянських об'єктів, алей як історичні експонати. Не секрет, що в роки радянської влади в пам'ятках архітектури часто розміщували освітянські об'єкти. Але керівництво в більшості випадків вони цікавили, як будівлі в яких здійснювався навчальний процес і підтримка їх технічного стану цікавила виключно виходячи з їх міцнісних характеристик. Таким чином підтримуючи їх безпечний стан без відповідної науково-проектної документації, втрачався їх автентичний стан, як об'єкта культурної спадщини і будівля втрачала статус, що ще більш зводило нанівець можливість збереження унікальних архітектурних його особливостей.

Так, незважаючи на те, що збереження архітектурно-містобудівної спадщини та традиційного характеру середовища як складових культурної спадщини країни, повинно бути одним із пріоритетних напрямів державної політики[1], на сьогодні все ж не маємо чіткої картини впливу держави на процес збереження історичного середовища. На тепер близько 50–70 % пам'яток архітектури та містобудування перебувають в незадовільному, а кожна десята – в аварійному стані [4]. Вочевидь однією із основних причин такої ситуації є недостатня робота із забезпечення місцевими органами виконавчої влади розробки та затвердження історико-містобудівної документації. За даними профільного міністерства на сьогодні із 401 історичного населеного місця, внесеного до Списку історичних населених місць України, спеціальною історико-містобудівною документацією забезпечено лише трохи більше третини від загальної кількості таких міст і селищ [4]. Таким чином можна констатувати, що на сьогодні Україна має досить непогане законодавство, до якого закладено безліч необхідних норм, креатив яких втрачається у механізмі їх реалізації. Це призводить до того, що відповідно історичні та архітектурні пам'ятки, з кожним днем врятувати буде не тільки економічно не вигідно але й практично не можливо просто з технічної точки зору. Це вимагає підвищити їх затребуваність, не тільки в освітньому процесі, як будівель для розмі-

щення освітянських та наукових закладів в процесі їх пристосування після відновлювальних робіт, але як об'єктів архітектури з наукової точки зору, в ході історичних досліджень.

Наприклад, на Харківщині намітилась позитивна тенденція залучення університетського консорціуму (поки що єдиного в країні) до збереження та використання в учбовому процесі пам'яток архітектури національного значення, зокрема «Комплексу споруд замиської садиби», колишнього маєтку князів Святополк-Мирських в м. Люботині. Маємо надію на їх плідну співпрацю з Люботинською міською радою, яка вже багато років вишукує можливості порятунку, палацу, що входить до указаного комплексу. По іронії долі цей палац і на сьогодні фактично є освітянським об'єктом в якому вже більше десяти років не ведеться учбовий процес та який знаходиться в занедбаному, загрозливому стані. Виконком декілька років намагається врятувати пам'ятку через фінансування її збереження через Державний фонд регіонального розвитку пропонуючи улаштування туристично-рекреаційного кластеру, або суспільно-культурного центру патріотичного виховання молоді та реабілітації учасників АТО. Але держава знаходить більш важливі місця застосування коштів. Надані такі проекти та стали переможцями на регіональному рівні і на наступний рік.

Підсумовуючи, можна зазначити, що для вирішення піднятих питань на державному рівні необхідно оптимізувати державну політику щодо вирішення питань охорони об'єктів культурної спадщини, збереження традиційного середовища на урбанізованих територіях, законодавчо мотивувати державні та самоврядні органи причетні до вирішення цих питань на партнерські стосунки з урахуванням інструментів самоорганізації населення, зокрема надавати державну підтримку освітянським об'єднанням для використання об'єктів культурної спадщини для організації навчального процесу та патріотичного виховання молоді.

Література

1. Закон України «Про охорону культурної спадщини» // Відом. Верховної Ради України. – 2000. – № 39.3.
2. Постанова Кабінету Міністрів України від 13.03.2002 р. № 318 // Офіційний вісник України. – 2002. – № 12. – С. 587.
3. «Порядок визначення меж та режимів використання історичних ареалів населених місць, обмеження господарської діяльності на території історичних ареалів населених місць».